

Dr. Kovács Gyula

Nyomozás a gyakorlatban – A kezdeti lépésektől a nyomozás tervezéséig és szervezéséig²¹

1. BEVEZETÉS

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Megtiszteltetés számomra, hogy itt lehetek és megoszthatom Önökkel azt a kevés ismeretanyagot, amely a gyakorlati nyomozással kapcsolatosan a birtokomban van. Ez a beköszöntő mondat nem üres szóvirágokból áll és nem is szerénykedő gesztus. Higgyék el, ahogy teltek-múltak a bűnüldözéssel és az oktatással eltöltött évek, sőt évtizedek, egyre inkább rádöbbenem arra, hogy mennyi mindent nem tudok még...

A nyomozásról fogok beszélni, mégpedig a nyomozás kezdeti szakaszáról, vagyis a bűncselekmény gyanújáról történő tudomásra jutástól egészen a nyomozás tervezéséig és szervezéséig tartó folyamatról, de ezt – gondolom – az előadás témájából nagyjából már sejtették.

A bevezetést követően azt firtatom majd, hogy *kik azok, akik nyomoznak és mi a feladatuk*, sőt szót ejtek majd magának a nyomozásnak a feladatáról is. (Már most el lehet rajta töprengeni.)

A *kezdeti lépések* címszó alatt lényegében a bűncselekmény tudomásra jutásának forrásaival és módjaival, az úgynevezett minősítéssel, a hatásköri és illetékeségi kérdésekkel, valamint az elsődleges intézkedésekkel és a halasztást nem tűrő (halaszthatatlan) nyomozási cselekményekkel foglalkozom.

Az előadás negyedik nagyobb egysége a *bizonyítás tárgya* főcímet viseli. E részben a bizonyítás tárgya mellett az általános törvényi tényállási elemek és a kriminalisztikai alapkérdések kapcsolatát is boncolgatom, valamint beszélek olyan tényállási elemekről, amelyek nincsenek, aztán mégiscsak vannak. (Látom, a hallgatóságból néhányan összevonták a szemöldöküket.)

Végül a lopás nyomozása a gyakorlatban címszó alatt, egy történeti tényállás ismeretében megteesszük az utat a kezdeti lépésektől egészen a nyomozás tervezéséig és szervezéséig. (Bízom benne, hogy eljutunk odáig!)²²

Az előadást bemutatóprogram fogja kísélni, helyenként alátámasztva, helyenként pedig kiegészítve a mondanivalómat. Azt gondolom, hogy a tisztelt hallgatóságnak felesleges a diasorokat lemásolnia, mivel az anyagot elektronikus formátumban a rendelkezésükre bocsátom. Amennyiben bárkiben kérdés merül fel az elhangzottakkal kapcsolatosan, az ne fogja vissza magát: kérdezzenek bátran!

²¹ A Károli Gáspár Református Egyetem TDK konferenciáján 2014. május 6-án elhangzott előadás szerkesztett és lapalji lábjegyzetekkel kiegészített változata.

²² A lopás gyakorlati nyomozása rész – interaktivitása miatt – a szerkesztett változatban értelemszerűen nem szerepel.

2. KIK NYOMOZNAK ÉS MI A FELADATUK?

Kik nyomoznak és mi a feladatuk? Röviden: a nyomozás a nyomozó hatóságok, pontosabban a nyomozó hatóságok tagjainak a feladata.

2.1. A nyomozó hatóságok

A *nyomozó hatóságokról* a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) IV. fejezete²³ rendelkezik, de mint azt a büntetőeljárás-jogban jártasabb hallgatók már tapasztalhatták, az eljárási törvényben elszórtan máshol is találhatunk a nyomozó hatóságokra vonatkozó szabályokat.

*Az általános nyomozó hatóság a rendőrség.*²⁴

Nyomozó hatóság a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, amelynek feladata az eljárási törvényben meghatározott bűncselekmények nyomozása.²⁵

Nyomozó hatóság a külföldön lévő magyar kereskedelmi hajó vagy polgári légi jármű parancsnoka, akinek a hatáskörébe tartozik a szóban forgó hajón vagy légi járművön magyar állampolgár vagy bárki által elkövetett bűncselekmény nyomozása.²⁶ [A Be. 36. § (4) bekezdése szabatossában úgy fogalmaz, hogy a kérdéses hajó vagy légi jármű parancsnoka jogosult a nyomozó hatóságra vonatkozó rendelkezések alkalmazására.]

Nyomozó hatóság a katonai ügyész, aki a katonai büntetőeljárásban²⁷ az ügyész feladatait látja el. A katonai ügyész a vádemelés feltételeinek megállapítása végett maga végez nyomozást, vagy nyomozást végeztet.²⁸

Végezetül nyomozó hatóság az úgynevezett katonai nyomozó hatóság, amely nem más, mint az illetékes parancsok (vezető), aki abban az esetben jár el, ha a katonai büntetőeljárásban a nyomozást nem a katonai ügyész végzi.²⁹

Az elmondottak alapján okkal-joggal merül fel a kérdés: *nyomozó hatóság-e az ügyész?* A válasz: *főszabály szerint nem az.* Az ügyész a közvádló, aki – egyéb tevékenysége mellett – a vádemelés feltételeinek megállapítása végett nyomozást végeztet vagy nyomoz.³⁰ Igaz ez akkor is, ha a katonai büntetőeljárásban a katonai ügyész, valamint a legfőbb ügyész által a katonai büntetőeljárásra kijelölt ügyész maga végez nyomozást, illetve akkor is, ha az eljárási törvényben meghatározott bűncselekmények miatt a nyomozás kizárólagosan az ügyész hatáskörébe tartozik.³¹

Megjegyezni kívánom, hogy a 2003. június 30-ig hatályban volt Be.³² 16. § (2) bekezdése a rendőrséget és az ügyészt általános nyomozó hatósággént nevesítette, miközben az ügyész büntetőügyben eljáró hatósággént külön alcímbe is szerepelt.³³ Ez a kettős jogállás akkoriban okozott némi terminológiai zavart.

Rendőrségi berkekben (egy kicsit szűkítsük a kört) *szokás különbséget tenni nyomozó hatóság és nyomozó szerv között.* Nyomozó hatóság például a rendőrkapitányság, a nyomozó szerv pedig a rendőrkapitányság egyik szervezeti egysége, mondjuk, a Kecskeméti Rendőrkapitányság (nyomozó hatóság) Vizsgálati Osztálya

²³ Be. 35–41. §.

²⁴ Be. 36. § (1) bekezdése.

²⁵ Be. 36. § (2) bekezdése.

²⁶ Be. 36. § (4) bekezdése; a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 3. § (1) bekezdés b) pontja és (2) bekezdése.

²⁷ Be. XXII. Fejezet (A katonai büntetőeljárás) 469–492. §.

²⁸ Be. 374. § (1) bekezdése.

²⁹ Be. 477. § (1) bekezdése.

³⁰ Be. 28. § (1) bekezdés első mondata és (3) bekezdése.

³¹ Be. 29. §.

³² A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény (a továbbiakban: régi Be.).

³³ Régi Be. 17–19. §.

(nyomozó szerv). A minden emberi képzeletet felülmúlóan hosszú című 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet³⁴ 3. § b) pontja szerint, *nyomozó szerv: a nyomozó hatóságnak az a szervezeti egysége, amelyik külön jogszabályokban meghatározott hatásköri és illetékességi szabályok alapján nyomozást végez*. (Remélem, így már mindenkinek minden világos!)

2.2. A nyomozó hatóságok feladata

A Be. 35. §-át megelőző alcím *a nyomozó hatóság feladata* elnevezést viseli. Ne gondolja azonban senki, hogy a hivatkozott szakaszból túl sokat megtudhat e témáról. A 35. § (1) bekezdése ugyanis arról szól, hogy a nyomozóhatóság a nyomozást az ügyész rendelkezése alapján vagy önállóan végzi. A (2) bekezdésből pedig az derül ki, hogy a nyomozó hatóság in concreto mikor végez önállóan nyomozást vagy egyes nyomozási cselekményeket.

Annyi persze – a manapság divatos kifejezéssel élve – ájtjon a kérdéses szakaszból, hogy a nyomozó hatóság nyomoz... Felmerül a kérdés: *a nyomozás lenne tehát a nyomozó hatóság feladata? A válasz:* lényegében vagy szűkebb értelemben véve *igen*.

A nyomozó hatóságnak kötelessége, hogy az eljárási törvényben megállapított feltételek esetén a büntetőeljárást megindítsa, illetőleg az eljárást lefolytassa. (Csak emlékeztetőül: főszabály szerint a nyomozás a büntetőeljárás kezdeti szakasza.)³⁵

Vajon melyek ezek a *törvényben meghatározott, a büntetőeljárás megindítását megalapozó feltételek*? Itt és most csak a két legfontosabb feltételt említénem meg: az egyik a bűncselekmény gyanúja, illetve a természetes személyt terhelő megalapozott gyanú (ezek pozitív feltételek), a másik az úgynevezett eljárási akadályok hiánya (ez pedig negatív feltétel).

Megjegyezni kívánom, hogy ezek – a nyomozó hatóság feladatával kapcsolatos – szabályok, furmányos módon a Be. első fejezetében, az alapvető rendelkezések³⁶ körében található meg, és a hivatalból való eljárás, a büntetőeljárás megindítása, valamint a büntetőeljárás akadályai alapelveként ismeretesek.³⁷ (Lám csak, mire jók az alapelvek!)

2.3. A nyomozás feladata

Eljutottunk odáig, hogy a nyomozó hatóság feladata (inkább alapvető vagy fő feladata) a nyomozás. Ez eddig rendben van, de vajon mi lehet a nyomozás feladata?

A nyomozás feladatáról a Be. expressis verbis nem rendelkezik (ilyen elnevezésű alcím nincs). A nyomozással foglalkozó IX. Fejezet³⁸ I. Címében³⁹ a 164. § (2) bekezdése⁴⁰ viszont kimondja, hogy *a nyomozás során fel kell deríteni a bűncselekményt, az elkövető személyét, fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket*. Nos, a lényegét tekintve, ez a nyomozás feladata. Felmerülhet (és a nyomozás során fel is merül) a kérdés: *a tényállást milyen mértékben kell felderíteni?* Másképpen: meddig kell nyomozni? A hivatkozott törvényhely második mondata szerint, *olyan mértékben, hogy a vádló dönthesse arról, vádat emel-e*.

³⁴ A belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól (Nyer.).

³⁵ Vessd össze a Be. 164. § (1) bekezdésével!

³⁶ Be. 1–11. §.

³⁷ Be. 6. §.

³⁸ Be. 164–215. § (A nyomozás).

³⁹ Be. 164–169. § (Általános rendelkezések).

⁴⁰ Alapvető rendelkezés.

Jelzem, hogy adós maradtam a nyomozás fogalmával. Nos, ez nem véletlen. Oka egyfelől az, hogy a nyomozásnak a szakirodalomban számos, egymással rokon, de bizonyos részleteiben mégiscsak eltérő meghatározása van, az egysorostól egészen az ötsoros definícióig. Másfelől pedig jómagam nem kedvelem ezeket a bonyolult, esetenként megjegyezhetetlen és nehezen értelmezhető meghatározásokat. Persze, valamiféle terminus technicust illene összehozni.

A legegyszerűbb megfogalmazásban *a nyomozás az a hatósági eljárás, amellyel egy adott bűnügyben nyomoznak.*⁴¹ (Nota bene: aki nyomoz, az a nyomozó, a nyomozó pedig a nyomozó hatóság tagja.) Más megfogalmazásban *a nyomozás jogilag széles körben szabályozott, gyakorlati, és a bűnügyileg releváns cselekmények lezajlásának mikéntjét rekonstruáló tevékenység.*⁴² Ennél hosszabb definíciót nem vagyok hajlandó kipróbálni magamból.

2.4. A kétféle modell: a személytől az ügyig és az ügytől a személyig folytatott nyomozás

A nyomozás során tehát fel kell deríteni a bűncselekményt, az elkövető személyét, fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket.

E meghatározáshoz köthető a személytől az ügyig, illetve az ügytől a személyig folytatott nyomozás modellje, amely a vizsgálati és a nyomozási szakasz eltérő specialitásait is jól példázza.

Tekintsük át vázlatosan e két modellt!

2.4.1. A személytől az ügyig folytatott nyomozás

Az első, a vizsgálati szakaszra jellemző személytől az ügyig folytatott nyomozás modelljének kezdeti fázisai a következők:

1. bűncselekmény gyanúja, amely meghatározott személyre vonatkoztatható (megalapozott gyanú);
2. a bűncselekmény gyanújára vonatkozó információk ellenőrzése;
3. az ellenőrzés eredményének megfelelő intézkedések fogantatása:
 - a) a bűncselekmény gyanújának elvetése,
 - b) a nyomozás elrendelése (a büntetőeljárás megindítása),
 - c) az információk további ellenőrzése.

A nyomozás elrendelése esetén a gyanúsítottra vonatkozó információk beszerzését követően a nyomozást a vizsgálati szakaszra jellemző különbségek figyelembevételével kell tervezni és szervezni.

2.4.2. Az ügytől a személyig folytatott nyomozás

A második, a nyomozási szakaszra jellemző ügytől a személyig folytatott nyomozás modellje:

1. bűncselekmény gyanúja, amely meghatározott személyhez nem köthető (ez az ügynevezett ismeretlen tetteses ügy);
2. a bűncselekmény gyanújára vonatkozó információk ellenőrzése;
3. az ellenőrzés eredményének megfelelő intézkedések fogantatása:
 - a) a bűncselekmény gyanújának elvetése,
 - b) a nyomozás elrendelése (a büntetőeljárás megindítása),

⁴¹ Juhász–Szóke–O. Nagy–Kovalovszky (szerk): Magyar értelmező kéziszótár, 1022. oldal (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978).

⁴² Vesd össze Bócz Endre (szerk): Kriminológia 1. kötet, 89–102. oldal (BM Kiadó Budapest, 2004).

c) az információk további ellenőrzése.

A nyomozás elrendelése esetén a nyomozás fő feladata az ismeretlen elkövető kilétének a megállapítása. A nyomozást ki kell terjeszteni a hasonló olyan ügyekre, amelyek elkövetője az alapügy elkövetőjével azonos lehet (ügynevezett sorozatösszehozás), majd a tervet a nyomozási szakasz specifikumainak megfelelően kell elkészíteni.

Amennyiben az elkövetőt (vagy elkövetőket) a nyomozás során felderítették (meghatározott személyre vonatkoztatható a megalapozott gyanú), a nyomozást a vizsgálati szakaszra jellemző különbségek figyelembevételével kell tervezni és szervezni (a személytől az ügyig folytatott nyomozás modellje).⁴³

3. A KEZDETI LÉPÉSEK

A kezdeti lépések címszó alatt lényegében a bűncselekmény tudomásra jutásának forrásaival és módjaival, az ügynevezett minősítéssel, a hatásköri és illetékességi kérdésekkel, valamint az elsődleges intézkedésekkel és a halasztást nem tűrő (halaszthatatlan) nyomozási cselekményekkel foglalkozom.

3.1. A tudomásra jutás forrásai és módjai (tudomásszerzés a bűncselekmény gyanújáról)

Ahhoz, hogy a büntetőeljárás a nyomozás elrendelésével vagy a nyomozás elrendelése nélkül egy reálaktussal meginduljon, a nyomozó hatóságnak valamilyen úton-módon tudomást kell szereznie a bűncselekmény gyanújáról, illetve a személyre vonatkoztatott megalapozott gyanúról.

A bűncselekmény gyanújáról történő tudomásszerzéssel összefüggésben szokás megkülönböztetni a tudomásra jutás forrásait, valamint a tudomásra jutás módját. Az előbbinél azt vizsgáljuk, hogy kitől, ez utóbbinál pedig azt, hogy miképpen jutott a tudomásunkra a bűnügyileg releváns információ.

3.1.1. A tudomásra jutás forrásai

A bűncselekmény (megalapozott) gyanújáról általában a sértett természetes vagy nem természetes személy (a továbbiakban sértett) feljelentése vagy bejelentése (a továbbiakban együtt feljelentés) alapján szerezhetünk tudomást. A sértett feljelentésén túlmenően az értesülés forrásainak számtalan formája lehet. Például:

- a magánindítvány előterjesztésére jogosult feljelentése,
- nem sértett természetes vagy nem természetes személy feljelentése,
- más hatóság tagja és hivatalos személy, továbbá külön törvény alapján köztes-tület feljelentése,⁴⁴
- az elkövető önfeljelentése,
- tettenérés,
- a nyomozó hatóság észlelése (saját észlelés),
- valamely (más) ügy nyomozása alkalmával,
- titkos információgyűjtés⁴⁵ vagy bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés során.⁴⁶

⁴³ Dr. Kovács Gyula: A büntetőeljárás bizonyítás a bűnügyi vizsgálati (nyomozó) munka tükrében, 60–66. oldal (Rejtjel Kiadó, Budapest, 2003).

⁴⁴ Be. 171. § (2) bekezdése.

⁴⁵ A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.) VII. fejezete (63–75. §).

⁴⁶ Be. 200–206/A. §.

3.1.2. A tudomásra jutás módjai

A bűncselekmény miatt feljelentést általában véve az ügyésznél vagy a nyomozó hatóságnál írásban, szóban, távbeszélőn vagy más technikai eszköz igénybe vételével lehet tenni.

A szóban tett feljelentést utóbb jegyzőkönyvbe vagy jelentésbe (esetleg feljegyzésbe) kell foglalni, és nyomban nyilvántartásba venni. Ugyanez vonatkozik a távbeszélőn vagy más technikai eszközzel [pl. telefax, elektronikus levél (e-mail)] történt feljelentésre is.⁴⁷ A tudomásra jutás módjainak természetesen más csoportosítása is elképzelhető (pl. személyesen és nem személyesen).

A tudomásszerzés lehetőségének és módjának illetően történő elkülönítése és minuciózus felsorolása akár feleslegesnek tűnhet. Megítélésem szerint azonban fontos, másképpen fogalmazva: nem mindegy, hogy például a sértett nyomozó hatóság felé irányuló közlése személyes és szóbeli, vagy pedig a bűncselekmény gyanújáról írásban, postai úton értesíti a nyomozó hatóságot (és sorolhatnám). Úgy vélem, hogy a tudomásszerzés lehetőségeinek és módjainak elkülönítése, valamint a minden apró részletre kiterjedően pontos felsorolásuk nem mellőzhető. Szilárd meggyőződésemmel ugyanis, hogy a forrás (kitől) és a mód (hogyan, milyen úton-módon) különbözősége nagymértékben determinálja a lehetséges elsődleges intézkedéseket és/vagy halasztást nem tűrő nyomozási cselekményeket, ami – végső soron – befolyásolja a nyomozás végkifejletét is.⁴⁸

3.2. A cselekmény helyes büntetőjogi megítélése (a minősítés), valamint a hatáskör és az illetékesség megállapítása

3.2.1. A cselekmény helyes büntetőjogi megítélése (a minősítés)

A cselekmény helyes büntetőjogi megítélése, vagyis a minősítés, a kezdeti lépések előtt, már a kiinduló alaphelyzetben különösen fontos. Nem mindegy ugyanis, hogy a nyomozó hatóság tudomására jutott információ jogsértés-e, ha pedig az, akkor bűncselekmény gyanújának a megállapítására alkalmas-e?

Nem közömbös az sem, hogy amennyiben bűnügyileg releváns a tudomásunkra jutott információ, akkor a kérdéses történeti tényállás a Btk. Különös Részének melyik törvényi tényállásába ütközik, másképpen fogalmazva: milyen bűncselekmény valósult meg?

Miért fontos ezt tudni? Azért, mert csak a pontos minősítés alapján lehet megállapítani a hatáskört és az illetékességet, a konkrét bűncselekmény ismeretében tudjuk meghatározni az elsődleges intézkedéseket, a halasztást nem tűrő (halaszthatatlan) nyomozási cselekményeket és – végső soron – a bizonyítás tárgyát. (A bizonyítás tárgyára a későbbiek folyamán még rátérek.)

Ha tévedünk, annak közép- és hosszútávon beláthatatlan következményei lehetnek. Minél később derül ki, hogy a kezdet kezdetén helytelenül minősítettünk, annál kevesebb esélyünk lesz arra, hogy nyomozás irányát a helyes irányba tereljük. Gondoljunk bele, mi történhet akkor, ha a történeti tényállás alapján rablás gyanúját kellene megállapítanunk, de lopás gyanúja miatt rendeltük el a nyomozást?

⁴⁷ Lásd: Be. 172. § (1) és (4) bekezdését, valamint a Nyer. 102. § (1) bekezdését!

⁴⁸ Dr. Kovács Gyula: A kriminálmétodika elméleti és gyakorlati kérdései, 109–115. oldal (Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó Zrt. Budapest, 2013).

3.2.2. A hatáskör és az illetékesség megállapítása

A tudomásra jutást követően a hatáskör és az illetékesség vizsgálata minden bűncselekmény nyomozása során elsődleges feladat.

A Be. 37. § (1) bekezdése – a nyomozó hatóság hatásköre és illetékessége címszó alatt – elvi élel kimondja, hogy *a nyomozó hatóságok hatáskörét és illetékességét külön jogszabály határozza meg*. Ehhez képest a Be. 36. § (2) bekezdése a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnak – mint nyomozó hatóságnak – a hatáskörébe tartozó bűncselekményeket nevesíti. (Valljuk be: a Be. nem mentes kisebb-nagyobb rendszertani hibáktól.) Megjegyezni kívánom, hogy a rendőrség nyomozó hatóságainak hatáskörét és illetékességét meghatározó külön jogszabály a 25/2013. (VI. 24.) BM rendelet.

Néhány gondolat a hatáskörökről: *azokat a szabályokat, amelyek az egyes ügyeket a nyomozó hatóságok között azok szintjére tekintettel osztják meg, hatásköri szabályoknak nevezzük*. A hatásköri szabályok – jellemzően a bűncselekmény súlyát alapul véve – azt határozzák meg, hogy egy adott ügyben első fokon helyi, területi vagy központi nyomozó hatóságnak kell-e eljárnia. [A rendőrkapitányság hatáskörébe tartozik a hivatkozott 25/2013. (VI. 24.) BM rendelet 1–4. mellékletében fel nem sorolt bűncselekmények nyomozása.]⁴⁹

Illetékesség: *azokat a szabályokat, amelyek Magyarország területi beosztásának megfelelően az azonos szinten működő hatóságok közül megjelölik a konkrét ügyben eljáró hatóságot, illetékességi szabályoknak nevezzük*. Az illetékességi szabályok tehát az azonos fokon szervezett, vagyis az azonos hatáskörön belüli ügymegosztást fejezik ki. Másképpen: hányadik emelet (hatáskör) és az adott emeleten melyik ajtó (illetékesség).

A nyomozás lefolytatására – főszabály szerint – az a nyomozó hatóság illetékes, amelynek illetékességi területén a bűncselekményt – sorozat-bűncselekmények esetén a bűncselekmények többségét – elkövették.⁵⁰ Az ügynevezett általános illetékességi szabály mellett további, különös illetékességi okokat sorol fel a BM rendelet 3. § (2)–(3) bekezdése (bővebben lásd ott).

3.3. Az elsődleges intézkedések és a halasztást nem tűrő (halaszthatatlan) nyomozási cselekmények

Az elsődleges intézkedésekkel és a halasztást nem tűrő (halaszthatatlan) nyomozási cselekményekkel kapcsolatosan előjáróban három dolgot szeretnék jelezni:

1. ezeket az intézkedéseket és nyomozási cselekményeket a nyomozás elrendelése előtt foganatosítja a nyomozó hatóság (ezért is elsődlegesek, illetve halaszthatatlanok),
2. a halasztást nem tűrő nyomozási cselekmények eredményeképpen a nyomozás a nyomozás elrendelése nélkül – ügynevezett reálaktussal – megindul,
3. a kérdéses intézkedéseket és nyomozási cselekményeket hatáskör és illetékesség hiányára tekintet nélkül is el kell végezni.

3.3.1. Az elsődleges intézkedések

Az ügynevezett helyszínes (helyszíni szemle-köteles) bűncselekmények esetében – különösen, ha az elkövetés és a tudomásra jutás között relatíve rövid időköz telt el –

⁴⁹ 25/2013. (VI. 24.) BM rendelet 2. § (5) bekezdése.

⁵⁰ 25/2013. (VI. 24.) BM rendelet 3. § (1) bekezdése.

ritkán van abban a helyzetben a nyomozó hatóság, hogy például a nyomozás elrendelését három napig latolgassa. (Főszabály szerint, a nyomozás elrendeléséről a tudomásszerzéstől számított három napon belül napon kell határozni, feltéve, ha a feljelentést nem utasítják el, vagy a feljelentés kiegészítésére nincs szükség.)⁵¹

A nyomozó hatóságnak a tudomásra jutást követően az intézkedési kötelezettségei szinte felleltározhatatlanok. Kísérreljük meg ezeket az intézkedési kötelezettségeket áttekinteni:

- a feljelentés nyilvántartásba vétele,
- meggyőződés a feljelentésben foglaltak valószínűségéről,
- a szóban, távbeszélőn vagy más technikai eszközzel tett feljelentés írásba foglalása (jegyzőkönyv, jelentés, esetleg feljegyzés formájában),
- az adatok elemzése és értékelése,
- döntés.

Ezt követően vizsgálat tárgyát képezi, hogy

- a történeti tényállás jogsértésnek minősül-e,
- a történeti tényállás milyen jogsértés megállapítására alkalmas (itt lehet felállítani az elsődleges, úgynevezett minősítési verziókat, de az elhatárolás és a további intézkedések elvégzése érdekében már a kezdet kezdetén elengedhetetlen a legalább hozzávetőlegesen pontos minősítés),
- a büntetőeljárás megindításának van-e akadálya (pl. magánindítvány hiánya),
- szükséges-e halasztást nem tűrő nyomozási cselekmény vagy más elsődleges intézkedés foganatosítása (pl. a helyszín biztosítása, a sértett orvosi vizsgálata, helyszíni szemle, lefoglalás, stb.),
- a nyomozó hatóságnak a bűncselekmény nyomozására van-e hatásköre és illetékessége,⁵²
- döntés.

Amennyiben a cselekmény bűncselekménynek minősül és a büntetőeljárás megindításának nincs akadálya, késedelem nélkül intézkedni kell különösen

- a menekülő tettes üldözésére,
- a tetten ért elkövető elfogására, előállítására,⁵³
- ruházat, csomag és jármű átvizsgálására,⁵⁴
- a helyszín biztosítására,⁵⁵
- a helyszíni adatgyűjtésre, tanúkutatásra,⁵⁶
- élet- és vagyonmentésre,
- a sértett orvosi vizsgálatára (mentőszolgálat értesítése),
- más szervek (katasztrófavédelem, önkormányzat stb.) értesítésére, amennyiben szükséges,⁵⁷
- a személy-, illetve a tárgykörözés elrendelésére, szemle tartására, házkutatás foganatosítására, és minden további olyan intézkedés, illetve nyomozási cselekmény végrehajtására, amelynek elmulasztása vagy későbbi elvégzése a bűncselekmény nyomozásának eredményességét hátrányosan befolyásolja.⁵⁸

⁵¹ Be. 170. § (3) bekezdése.

⁵² Vessd össze, a Nyer. 103. § (1) bekezdésével!

⁵³ Rtv. 33. § és a rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet (a továbbiakban: Szolgálati Szabályzat) 28–31. §.

⁵⁴ Rtv. 30–31. § és Szolgálati Szabályzat 31. § (7) bekezdése; 82. § (2) bekezdés b) pontja.

⁵⁵ Rtv. 43. § és Szolgálati Szabályzat 11–12. §.

⁵⁶ Rtv. 32. §.

⁵⁷ Rtv. 37. § és Szolgálati Szabályzat 10. §.

⁵⁸ Lásd: Nyer. 103. § (2)–(3) bekezdését!

Nem győzöm hangsúlyozni: a nyomozó hatóságnak a felsorolt intézkedéseket – a megfelelő sorrendben – a hatáskör és az illetékesség hiánya esetén is el kell végeznie.

3.3.2. A halasztást nem tűrő (halaszthatatlan) nyomozási cselekmények

Az elsődleges intézkedésekkel összefüggésben említettem, hogy a bűncselekmény tudomásra jutását követően a hatóságnak nem szükséges (sőt esetenként nem is lehet) a nyomozás elrendelése tárgyában három napig halogatni a döntést, valamint nem feltétel a nyomozás elrendelése ahhoz, hogy a nyomozás (a büntetőeljárás) meginduljon.

A Be. szerint, a bűncselekmény (megalapozott) gyanúja esetén a nyomozó hatóság az olyan kényszerintézkedéseket, amelyeknek elrendelésére egyébként jogosult, halasztást nem tűrő esetben nyomban elvégezheti, és bizonyítási cselekmények elvégzését rendelheti el.⁵⁹ Vegyük számba tehát, hogy a tudomásra jutást követően, melyek azok a legtipikusabb halasztást nem tűrő nyomozási cselekmények, amelyek foganatosítása indokolt lehet.

A jelzett kényszerintézkedések

- az őrizetbe vétel,⁶⁰
- a házkutatás,⁶¹
- a motozás,⁶²
- a lefoglalás,⁶³
- információs rendszerben tárolt adatok megőrzésére kötelezés⁶⁴
- elektronikus adat ideiglenes hozzáférhetetlenné tétele⁶⁵

(bizonyos bűncselekmények esetén e két utóbbi kényszerintézkedés ugyan ritkán fordul elő, de fogalmilag nem kizárt), míg bizonyítási cselekmény (a Be. szerint bizonyítási eljárás) gyanút

- a helyszíni szemle⁶⁶ elvégzése merülhet fel.

A Be. 177. § a halaszthatatlan nyomozási cselekmények körébe vonja a bizonyítási kísérletet⁶⁷ és a felismerésre bemutatást.⁶⁸ Jómagam számtalan alkalommal kifejtettem, hogy – gyakorlati szempontokat is figyelembe véve – e két bizonyítási eljárás miért nem tartozhat a halasztást nem tűrő, különösen reálaktusként a büntetőeljárást nyomozás elrendelése nélkül megindító nyomozási cselekmények közé. Itt és most – területi korlátok és a téma behatároltsága miatt – erre nem térek ki.⁶⁹

A halasztást nem tűrő nyomozási cselekményről készült jegyzőkönyvben a halaszthatatlanság tényét, és az ezt megalapozó körülményeket fel kell tüntetni.⁷⁰

⁵⁹ Vessd össze a Be. 177. § rendelkezéseivel!

⁶⁰ Be. 126–128. § és Nyer. 57–62. §.

⁶¹ Be. 149. § és Nyer. 76–83. §.

⁶² Be. 150. § és Nyer. 75–83. §.

⁶³ Be. 151–155. § és Nyer. 76–83. §.

⁶⁴ Be. 158/A. § és Nyer. 84–87. §.

⁶⁵ Be. 158/B–158/D. §.

⁶⁶ Be. 119. § és Nyer. 32–35. §, valamint a büntetőeljárások keretében lefolytatandó szemlék végrehajtásáról és a bűnügyi technikai tevékenység egységes szabályozásáról szóló 13/2012. (VII. 30.) ORFK utasítás.

⁶⁷ Be. 121. § és Nyer. 40–43. §.

⁶⁸ Be. 122–123. § és Nyer. 44–50. §.

⁶⁹ E témáról részletesebben lásd dr. Kovács Gyula: A nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények nyomozása, 65–67. oldal (Rendőrtiszt Főiskola, Budapest 2011) és A kriminálmotodika elméleti és gyakorlati kérdései, 98–101. oldal.

⁷⁰ Dr. Kovács Gyula: Nyomozási alapismeretek 112–116. és 125–126. oldal (Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004).

Adós maradtam az intézkedések és a nyomozási cselekmények fogalmának meghatározásával. A tudomásra jutást követően végrehajtott minden nyomozási cselekmény egyfajta intézkedésnek minősül, azonban az intézkedések egy része nem számít a szó klasszikus értelmében nyomozási cselekménynek (pl. a helyszín biztosítása, a helyszínen tartózkodók igazoltatása, kikérdezése stb.). Úgyis fogalmazhatnánk, hogy minden nyomozási cselekmény intézkedés, de nem minden intézkedés nyomozási cselekmény. Másképpen: a nyomozási cselekmény egy olyan, jogszabályban (pl. a Be.) nevesített intézkedés, amely – halaszthatatlan végrehajtása esetén – a büntetőeljárás nyomozás elrendelése nélkül történő megindulását eredményezheti. (Persze, ez a meghatározás nyilván nincs kőbe vésve, az eltérő álláspontokat szívesen meghallgatom.)

4. A BIZONYÍTÁS TÁRGYA – AZ ÁLTALÁNOS TÖRVÉNYI TÉNYÁLLÁSI ELEMELK ÉS A KRIMINALISZTIKAI ALAPKÉRDÉSEK KAPCSOLATA

Az előadás negyedik nagyobb egysége a bizonyítás tárgya főcímet viseli. E részben a bizonyítás tárgya mellett az általános törvényi tényállási elemek és a kriminalisztikai alapkérdések kapcsolatát is boncolgatom, valamint beszélek olyan tényállási elemekről, amelyek nincsenek, aztán mégiscsak vannak.

4.1. A bizonyítás tárgya

E fejezetben a bizonyítás tárgyat többféle nézőpontból szeretném górcső alá venni, előtte azonban ejtenék néhány szót a bizonyításról. Előrebocsátom, hogy a bizonyítás tanának vagy másképpen a bizonyításelméletnek igencsak kiterjedt irodalma van. Előadásomban azonban csak néhány alapkérdést tisztáznék.

Köznapi értelemben, *aki bizonyít, az* valaminek az igaz, érvényes vagy megtörtént voltát igazolja, vagyis *igaznak állít valamit. A bizonyítás az a cselekvés, eljárás, ahogy valamit bizonyítanak.*⁷¹ E meghatározásból kiindulva, a bizonyítás valamely tétel, kijelentés igaz voltának a kimutatása olyan tételek, kijelentések helyesen összekapcsolt sora révén, amelyek igaz volta már bebizonyosodott. Azt a kijelentést, amelynek az igaz volta kérdéses, *bizonyítandó tételnek (ténynek)*, s azokat, amelyek a bizonyítandó tétel (tény) igazolásra szolgálnak, *bizonyító tételeknek (tényeknek)* szokás nevezni.

A bizonyítás, mint jogi tevékenység során a bizonyító tény, mint bizonyíték kerülhet alkalmazásra. A tény általános értelemben a valóság egy mozzanata, az, ami van, ami megtörtént, vagy amit megtettek.⁷² A büntetőeljárásbeli bizonyításban bizonyítékok azok az objektíve létező tények, tudományosan elismert jelenségek, összefüggések, amelyek a bizonyítandó tény fennállásának megállapítására alkalmasak.⁷³ Bizonyíték minden tény, körülmény vagy adat, amely az állítás bizonyítására szolgál.⁷⁴

A bizonyítás tárgya tehát azoknak a tényeknek a köre, amelyeket bizonyítani kell, vagyis amelyekre a bizonyítás irányul.

⁷¹ Magyar értelmező kéziszótár, 139. oldal.

⁷² Magyar értelmező kéziszótár, 1357. oldal.

⁷³ Vesd össze, Katona Géza: Valós vagy valótlan? Értékelés a büntetőperbeli bizonyításban, 26–30. oldal (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990).

⁷⁴ Révai (Hypertextes) Nagy Lexikona, III. kötet, 373. oldal (Woodstone Interactive CD-ROM Fejlesztő és Kiadó Kft. Budapest, 1998).

A Be. a bizonyítás általános szabályai⁷⁵ keretén belül úgy rendelkezik, hogy a *bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető és a büntetőeljárás jogszabályok alkalmazásában jelentősek.*⁷⁶

Egy adott bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban azonban számtalan tény valósulhat meg, amelyek közül a büntető és a büntetőeljárás szabályok alkalmazásában egyesek jelentősek, mások nem. Okkal-joggal merül fel a kérdés: *egy adott bűncselekmény nyomozásakor, melyek ezek a jelentős tények?*

A Be. azonban azt is kimondja, hogy bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekedni.⁷⁷ A Be. hivatkozott rendelkezéseit figyelembe véve azt gondolom: *büntető anyagi és eljárásjogi szemszögből bizonyítani az adott bűncselekmény (különös törvényi) tényállási elemeit kell.*⁷⁸

A bizonyítás a büntetőeljárás járulékos kérdéseinek – különösen a polgári jogi igénynek – *elbírálásában jelentős tényekre is kiterjedhet.* Nem kell bizonyítani azokat a tényeket, amelyek köztudomásúak, vagy amelyekről az eljáró bíróságnak, ügyésznek, illetőleg nyomozó hatóságnak hivatalos tudomása van.⁷⁹

Noha a Be. expressis verbis erről nem rendelkezik, de a járulékos kérdések körében a *bizonyítás tárgyát ki kell terjeszteni a bűncselekmény elkövetését közvetlenül lehetővé tevő okokra és körülményekre is.* Erre utal a 63/A. § (1) bekezdése (Intézkedés a bűnözés megelőzésére és más eljárás kezdeményezésére), amikor kimondja: a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság a bűncselekmény elkövetését közvetlenül lehetővé tevő, a büntetőeljárás során megállapított okokról és körülményekről a további bűncselekmények megelőzése végett, ha ez szükséges, haladéktalanul, de legkésőbb az eljárása befejezésekor tájékoztatja a bűnözés megelőzésére illetékes állami vagy önkormányzati szervet.

Kriminálisztikai, pontosabban kriminálmethodikai oldalról vizsgálva pedig a kriminálisztikai alapkérdésekre, valamint az esetlegesen felmerülő kiegészítő kérdésekre szükséges feleletet adni. Megjegyzendő, hogy a kriminálisztikai alap- és kiegészítő kérdések, valamint a bűncselekmény általános törvényi tényállási elemei jól összehangolhatók. Például, ha az elkövetés helyét, az idejét, a módját és az eszközt kutatom, akkor lényegében az úgynevezett szituációs ismérvek keresem a választ (a szituációs ismérvek az általános törvényi tényálláson belül a tárgyi oldalon, a nem szükségképpen ismérvek között foglalnak helyet).⁸⁰

Nézzünk egy példát: a szexuális erőszak (Btk. 197. §) nyomozásakor a bizonyítás tárgyát képezi – egyebek mellett – a szexuális kényszerítés erőszakkal történő alkalmazása.⁸¹ Az erőszak valamely személyre közvetlenül ható olyan fizikai erő kifejtése, amely az ellenállást megtöri.⁸² Ilyen alapvetően a sértett bántalmazása, például ütlegetése, lefogása, leszorítása. Ez tehát a bizonyítandó tény. Itt az egyik lehetséges bizonyítékforrás az a természetes személy, akinek a bizonyítandó tényről tudomása van (vagyis, aki látta a sértett bántalmazását) és aki az adatgyűjtés, tanúkutatás során a nyomozó hatóság látókörébe kerül (a továbbiakban: tanú). A nyomozó hatóság a Be. szabályainak,⁸³ valamint a kriminálisztikai (taktikai és methodikai) ajánlásoknak megfelelően a tanút kihallgatja. A tanú vallomása a Be. szerint bizonyítási

⁷⁵ Be. VII. Fejezet (A bizonyítás) I. Cím (A bizonyítás általános szabályai) 75–78. §.

⁷⁶ Be. 75. § (1) bekezdés első mondata.

⁷⁷ Részletesebben lásd: Be. 75. § (1) bekezdésének második mondatát!

⁷⁸ Az általános törvényi tényállási elemek vázlatát az 1. számú melléklet tartalmazza.

⁷⁹ Vesd össze: Be. 75. § (2)–(4) bekezdésével!

⁸⁰ Lásd a 2. számú mellékletet.

⁸¹ Btk. 197. § (1) bekezdés a) pontja.

⁸² 34/2007. BK vélemény III.1. pontja, a hatályon kívül helyezett BK 93. számú állásfoglalás felülvizsgálatáról.

⁸³ Be. 79–94. § és 181. §. és a Nyer. 17–22. §.

eszköz,⁸⁴ a büntetőeljárásban pedig bizonyíték. Természetesen a szemtanú vallomása mellett bizonyítási eszköz, vagyis bizonyíték lehet a sértett tanúvallomása, a sértett orvosi vizsgálata alkalmával kiállított orvosi látlelet és vélemény, valamint végső soron a terhelt beismerő vallomása is.⁸⁵ E példában büntetőjogi nézőpontból az elkövetési magatartáson belül az elkövetési módot vizsgáltuk, kriminalisztikai oldalról pedig a szűkebb értelemben vett „Mi történt?“, illetve „Hogyan történt?“ kérdést feszegettük.

Esetünkben bizonyítás tárgyát képezi továbbá a sértett – a vele szemben alkalmazott erőszak következményeképpen esetlegesen keletkezett – sérülésének gyógytartama. Ez is a bizonyítandó tények körébe tartozik. A nyomozó hatóság az inkriminált bizonyítandó tény megállapítása vagy megítélése érdekében igazságügyi orvos szakértőt rendel ki.⁸⁶ A szakvélemény szintén bizonyítási eszköz,⁸⁷ tehát bizonyíték. Büntetőjogi szempontból nézve, itt az eredményt vettük górcső alá, kriminalisztikai vonatkozásban pedig a „Mi következett be?“ vagy a „Milyen fokú sérülést szenvedett a sértett?“ kérdésre kerestük a választ.

4.2. Az általános törvényi tényállási elemek

A tényállásnak három fajtája ismeretes:

1. történeti vagy konkrét tényállás,
2. különös törvényi tényállás,
3. általános törvényi tényállás.

A *történeti tényállás* nem más, mint a valóságban megnyilvánuló valamely emberi magatartás büntetőjogi szempontból jelentőséggel bíró körülményeinek az összessége.

A *különös törvényi tényállás* egy adott bűncselekmény törvényi ismérveinek az összessége. E tényállások a Btk. Különös Részében helyezkednek el.

Az *általános törvényi tényállás* egy olyan elméleti rendszer, amely magában foglalja az egyes különös törvényi tényállásokból gondolati absztrakció útján elvont közös elemeket, kiegészítve azokat a Btk. általános részének büntethetőségi feltételeivel. Az általános törvényi tényállás tehát valamennyi bűncselekmény törvényi tényállásának közös elemeit tartalmazza. *E tényállási elemeket formai és tartalmi szempontok szerint csoportosíthatjuk.*

Az általános törvényi tényállási elemek *formai szempontok* szerint, az objektív és a szubjektív oldalon szükségképpen, illetve nem szükségképpen (esetleges) ismérvekre csoportosíthatók. Az objektív elemek tárgy és tárgyi oldalra, a szubjektív elemek pedig alany és alany oldalra oszthatók. A szükségképpen ismérvek értelemszerűen minden bűncselekmény különös törvényi tényállásában szerepelnek (ezek nélkül nem valósulhat meg bűncselekmény), a nem szükségképpen ismérveknek csak abban az esetben van jelentőségük, amennyiben azok a különös törvényi tényállásban felelhetők.⁸⁸ (Az általános törvényi tényállás elemeit az 1. számú melléklet tartalmazza.)

Tartalmi szempontból leíró vagy normatív tényállási elemeket különböztethetünk meg, ám ezeknek az elemeknek az ismertetése rendesen túlterjeszkedne az előadás témáján.

⁸⁴ Be. 76. § (1) bekezdése.

⁸⁵ Be. 117–118. §.

⁸⁶ Be. 99. § (1) bekezdése.

⁸⁷ Be. 76. § (1) bekezdése.

⁸⁸ Blaskó Béla: Magyar Büntetőjog Általános Rész, 154–155. oldal (Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013).

4.3. A kriminalisztikai alapkérdések

Egy büntetőjogi tilalomba ütköző cselekmény köré szerveződő történés tényelemei különböző megközelítésből másféleképpen is értelmezhetők, ezért többféle módon is relevanciára tehetnek szert. Az úgynevezett *kriminalisztikai alapkérdések lényegében egy emberi cselekvés köré szerveződött (vagy ilyennek meghatározott) történés értelmes leírásához szükséges bővített mondat elemeire kérdeznek rá*. A tudományos bűncselekmény-fogalom ugyanezeket az elemeket egy más rendszerben értelmezi (lásd az általános törvényi tényállási elemeket), az eljárásjog ismét egy más szemszögből tulajdonít egyiknek-másiknak esetenként jelentőséget.⁸⁹

Szó volt róla, hogy *amennyiben a bizonyítás tárgyát kriminalisztikai szempontok szerint vizsgáljuk, akkor a nyomozás (bizonyítás) során a kriminalisztikai alapkérdésekre, valamint az esetlegesen felmerülő kiegészítő kérdésekre szükséges feleletet adni*.

Vizsgáljuk meg tehát ezeket a kriminalisztikai alapkérdéseket, amelyek sorrendben a következők:

1. mi történt;
2. ki követte el;
3. hol történt;
4. mikor történt;
5. miért történt;
6. hogyan (mi módon) történt;
7. mivel történt;
8. hasonló történt-e?

Az első kérdés (*Mi történt?*) nem csak arra ad választ, hogy megvalósult-e bűncselekmény, és ha igen, akkor az a Btk. Különös Részének melyik törvényi tényállásába ütközik. E kérdést ki kell terjeszteni az úgynevezett járulékos bűncselekmények vizsgálatára, valamint e felvetés tisztázása alapján határozható meg az is, hogy a nyomozás teljesítésére melyik nyomozó hatóság rendelkezik hatáskörrel.⁹⁰ Szélesebb értelemben véve e kérdést tesszük fel abban az esetben is, ha bűncselekmény eredményére (tárgyi oldal, nem szükségképpen ismérv) kérdezzünk rá.

A második kérdés feltevésekor egyrészt arra keressük a feleletet, hogy *ki követte el* a bűncselekményt: (ismert vagy ismeretlen elkövetővel van-e dolgunk), egyedül volt-e vagy sem, milyen kapcsolatban állt a sértettel (pl. hozzátartozója, nevelője, felügyelője, gondozója vagy gyógykezelője, és sorolhatnám). Másrészt azt is tisztázni kell, hogy a bűncselekmény alanya milyen elkövetői minőségben [tettes, közvetett tettes vagy társtettes (tettesek), illetve felbújtó vagy bűnsegéd (részesek)]⁹¹ hajtotta végre a cselekményt.

A harmadik kérdés esetében azt firtatjuk, hogy *hol történt* a bűncselekmény. E kérdés megválaszolása alapvető feladat a büntetőeljárás során. Egyfelől meghatározza a nyomozó hatóság illetékességét, másfelől a bűncselekmény helyszínén található nyomok, anyagmaradványok és tárgyi bizonyítási eszközök a bizonyítás és a tényállás felderítése szempontjából nélkülözhetetlenek. Nem melléleg az elkövetés helye lehet alaptényállási elem és/vagy súlyosabban minősített eset is. (Megjegyezendő, hogy a helyszín ismerete az adatgyűjtés és tanúkutatás szempontjából korántsem elhanyagolható tényező.)

A negyedik kérdés feltevésekor azt kell megállapítani, hogy *mikor történt* a bűncselekmény. Az elkövetés idejének meghatározása ugyancsak különösen fontos az adatgyűjtés és tanúkutatás végzésekor vagy például az alibi ellenőrzésekor, de bűn-

⁸⁹ A kriminálmetodika elméleti és gyakorlati kérdései, 30. oldal.

⁹⁰ 25/2013. (VI. 24.) BM rendelet.

⁹¹ Btk. 12–14. §.

tető anyagi jogi vonatkozása sem elhanyagolható, gondoljunk csak a büntető törvény időbeli hatályára vagy a büntethetőség elévülésére.⁹²

Az ötödik kérdés (Miért történt?) megválaszolása kriminalisztikai és büntető anyagi jogi szempontokból egyaránt fontos. Különösen a szándékos, ezen belül pedig a célzatos bűncselekmények nyomozásakor keressük az okot, a motivációt, illetve az elkövető célját. (Megjegyezni kívánom, hogy a célzatot egyes bűncselekményeknél minősített esetként fogalmazza meg a jogalkotó.)⁹³ A Miért történt? kérdéshez kapcsolódik a **„Cui prodest?”** (Kinek az érdeke?) felvetés, amelyet leginkább akkor vizslatunk, ha az az ismeretlen tettes által – és különösen ismeretlen áldozat sérelmére – elkövetett emberölés oka a tudomásra jutás követően nem nyilvánvaló. (Részletesebben: kinek, vagy kiknek állhatott érdekében az áldozat halála?)

A hatodik kérdés arra irányul, hogy a tettes *hogyan, mi módon*, milyen módszerrel követte el a bűncselekményt. E kérdés nem csak a bizonyítás és a tényállás felderítése érdekében, illetve bizonyos anyagi jogi szempontok szerint meghatározó (pl. a módszer lehet alaptényállási elem és/vagy súlyosabban minősített eset). A módszerből következtetéseket vonhatunk le az elkövető személyére, valamint e kérdés megválaszolása során a bűncselekmény elkövetését lehetővé tevő okokra, körülményekre is fény derülhet.

A hetedik kérdés: mivel, azaz milyen eszközzel követték el a bűncselekményt? E kérdés eldöntésének nem csak akkor van jelentősége, amikor az elkövetés eszköze a törvényi tényállásban minősítő körülményként szerepel (pl. lopás esetében hamis vagy lopott kulcs használatával szabálysértési értékre történő elkövetés).⁹⁴ Az elkövetés eszköze fontos tárgyi bizonyítási eszköz:⁹⁵ egyfelől nyomhordozó, másfelől az eszközből és használatának módjából ugyancsak következtetéseket vonhatunk le az elkövető személyére.

Dr. Dobos János a hét alapkérdést egy **nyolcadik** kérdéssel egészítette ki. Megítélése szerint a **„hasznló történt-e?”** kérdés fontossága nemcsak az esetleges és jellemző sorozat-elkövetés felismerésében, az azonos elkövetőhöz (vagy elkövetők-höz) tartozó ügyek behatárolásában van. E nyolcadik kérdés megválaszolásával feltárt előzmények ugyanis kibővítik az információbázist, így elősegítik az adott ügyben a bizonyítást és a tényállás felderítését, valamint az ügynevezett szélesítést is.⁹⁶

A kiegészítő kérdések: a **„Miért követte el?”** kérdéshez gyakran kapcsolódik a **„Ki ellen, vagy kinek a sérelmére követte el?”** kérdés, feltéve, hogy az adott bűncselekménynek a szó klasszikus értelmében vett sértettje, avagy passzív alanya van [pl. a vagyon elleni bűncselekmények (Btk. XXXVI. fejezet), illetve a vagyon elleni erőszakos bűncselekmények (Btk. XXXV. Fejezet) esetében].

Bizonyos bűncselekmények megvalósulásakor további kiegészítő kérdésekre keressük a választ. Például a lopás nyomozásakor a **„Mit vitt el?”** vagy a **„Mire követte el?”**, valamint a **„Kinek és/vagy hogyan, mi módon és hol értékesített?”** kérdést is vizsgálni kell. Sőt, amennyiben a gyanú meghatározott személyre terelődik, akkor az ügynevezett **„költekezési vonalat”** is ellenőrizni kell: ilyenkor a **„Mire, mennyit és vajon miből költ?”** kérdés merülhet fel. (Ismételten felhívom a figyelmet a 2. számú mellékletre!) Mindent összevetve: a kiegészítő kérdések száma és milyensége az

⁹² A büntető törvény időbeli hatályát a Btk. 2. §, a büntethetőség elévülését pedig a 26–28. § szabályozza.

⁹³ Például aljas indokból vagy célból elkövetett emberölés büntette [Btk. 160. § (2) bekezdés c) pontja], aljas indokból vagy célból elkövetett testi sértés büntette [Btk. 164. § (4) bekezdés a) pontja és (6) bekezdés a) pontja], aljas indokból vagy célból elkövetett személyi szabadság megsértésének büntette [Btk. 194. § (2) bekezdés b) pontja], aljas indokból vagy célból elkövetett rágalmozás büntette [Btk. 226. § (2) bekezdés a) pontja].

⁹⁴ Btk. 370. § (2) bekezdés bg) pontja.

⁹⁵ Be. 115. §.

⁹⁶ Dr. Dobos János–Dr. Kovács Gyula: Kis nyomozástan, 66–81. oldal (szerzői kiadás, Budapest, 2008).

inkriminált bűncselekménytől, az elkövetés összes körülményeitől, valamint a nyomozás során megállapítottaktól nagymértékben függ.

4.4. Tényállási elemek, amelyek nincsenek, és mégis vannak

Nézzük ezeket a rejtélyes tényállási elemeket!

Az előzőekben⁹⁷ szó esett arról, hogy *a bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető és a büntetőeljárás jogszabályok alkalmazásában jelentősek.*⁹⁸ Beszéltünk arról, hogy ezek a büntető és a büntetőeljárás jogszabályok alkalmazásában *jelentős tények az adott bűncselekmény különös törvényi tényállási elemei.* Elhangzott az is, hogy *az úgynevezett járulékos kérdések körében a bizonyítás a polgári jogi igénynek elbírálásában jelentős tényekre is kiterjedhet,*⁹⁹ valamint *a bizonyítás tárgyát indokolt kiterjeszteni a bűncselekmény elkövetését közvetlenül lehetővé tevő okokra és körülményekre.*¹⁰⁰

Felmerül a kérdés: *mi a helyzet akkor, amikor az általános törvényi tényállás nem szükségképpen (esetleges) ismérvei, például az elkövetés helye, ideje, módja és eszköze (ezek az úgynevezett szituációs ismérvek) az adott bűncselekmény különös törvényi tényállási elemei között nem szerepelnek?* Másképpen megfogalmazva a kérdést: a nyomozás során a bizonyítás tárgyát ki kell-e terjeszteni azokra a szituációs ismérvekre, amelyek a kérdéses bűncselekmény különös törvényi tényállásában nem szerepelnek?

Továbbmegyek: keresem-kutatom-e a szóban forgó bűncselekmény elkövetési magatartásával összefüggésben, a külvilágban bekövetkező olyan változást, amelyet a különös törvényi tényállás nem ír le? Érdekel-e engem, hogy a tettes milyen indíttatásból vezérelve követte el az adott bűncselekményt, ha a különös törvényi tényállás célzatot vagy motívumot nem tartalmaz?

Nos?

Bármennyire hihetetlen (számomra legalábbis az), de *van olyan álláspont, amely szerint bizonyítani csak a kérdéses bűncselekmény különös törvényi tényállási elemeit szükséges.* (Megítélésem szerint, ez a bizonyítás tárgyának igencsak szűklátókörű értelmezése.) Jómagam azt vallom (és terjesztem), hogy *a szituációs ismérveket, az eredményt, a célzatot és a motívumot, valamint az általános törvényi tényállás egyéb, nem szükségképpen ismérveit, kriminalisztikai szempontokból nézve, abban az esetben is bizonyítani kell, ha azok nem szerepelnek a szóban forgó bűncselekmény különös törvényi tényállásában.*

A miéltre, vagyis az inkriminált elemek bizonyítottságának fontosságára vagy létjogosultságára már akkor megadtam a választ, amikor a kriminalisztikai alapkérdésekről beszéltem.¹⁰¹ Ott azt mondtam, hogy *amennyiben a bizonyítás tárgyát kriminalisztikai szempontok szerint vizsgáljuk, akkor a nyomozás (bizonyítás) során a kriminalisztikai alapkérdésekre, valamint az alapkérdésekkel összefüggésben esetlegesen felmerülő kiegészítő kérdésekre szükséges feleletet adni.* Gondoljunk bele: minden bűncselekmény térben (valahol) és időben (valamikor) valósul meg, valamint az elkövetési magatartások zöméhez kapcsolódik valamilyen módszer és/vagy eszköz, még abban az esetben is, ha ezekről a különös törvényi tényállások jó része mélyen hallgat. Ezt az állítást itt azzal egészítettem ki, hogy *a kriminalisztikai alap- és*

⁹⁷ 4.1. fejezet – A bizonyítás tárgya.

⁹⁸ Be. 75. § (1) bekezdés első mondata.

⁹⁹ Be. 75. § (2) bekezdése.

¹⁰⁰ Be. 63/A. § (1) bekezdése.

¹⁰¹ Vessd össze a 4.3. fejezetben foglaltakkal!

kiegészítő kérdések lényegesen túlmutatnak vagy túlterjeszkednek az általános törvényi tényállás szükséges és nem szükséges elemein.

Ezek tehát azok a tényállási elemek, amelyen nincsenek, aztán mégiscsak vannak. Tessék ezen is eltöprengeni!

5. BEFEJEZÉS

Tisztelt Hallgatóság!

Az időm és a mondanivalóm végére értem. Nagyon bízom benne, hogy az előadással senkiben nem okoztam nagyobb lelki törést! Képességeimhez és lehetőségeimhez mérten, megpróbáltam „*fájdalommentesen*” elmondani azt, amit e témáról tudok, illetve amit szükségesnek tartottam közkinccsá tenni.

Jelzem, hogy nem voltam könnyű helyzetben! A heterogén hallgatóságra tekintettel (az elsőtől a negyedik évfolyamos hallgatók tiszteltek meg azzal, hogy végigülték az előadást), igencsak nehéz volt egyfajta zsinórmértéket felállítani.

Köszönöm a figyelmet, az aktív közreműködést és azt, hogy meghallgattak! További szép, mosolygós napot kívánok!

6. FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

1. A kriminálmétodika elméleti és gyakorlati kérdései (Nemzeti Közszerződési és Tankönyvkiadó Zrt. Budapest, 2013).
2. Blaskó Béla: Magyar Büntetőjog Általános Rész (Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013).
3. Bócz Endre (szerk): Kriminalisztika 1. kötet (BM Kiadó Budapest, 2004).
4. Dobos János–Dr. Kovács Gyula: Kis nyomozástan (szerzői kiadás, Budapest, 2008).
5. Juhász–Szőke–O. Nagy–Kovalovszky (szerk): Magyar értelmező kéziszótár (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978).
6. Katona Géza: Valós vagy valótlan? Értékelés a büntetőperbeli bizonyításban (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990).
7. Kovács Gyula: A büntetőperbeli bizonyítás a bűnügyi vizsgálati (nyomozó) munka tükrében (Rejtjel Kiadó, Budapest, 2003).
8. Kovács Gyula: A nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények nyomozása, 65–67. oldal (Rendőrtiszt Főiskola, Budapest 2011).
9. Kovács Gyula: Nyomozási alapismeretek (Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004).
10. Révai (Hypertextes) Nagy Lexikona, III. kötet (Woodstone Interactive CD-ROM Fejlesztő és Kiadó Kft. Budapest, 1998).

7. MELLÉKLETEK

7.1. Az általános törvényi tényállási elemek vázlata

OBJEKTÍV ELEMEL		
Tárgy		Tárgyi oldal
Szükséges elemek	Jogi tárgy – általános – különös – közvetlen	Elkövetési magatartás – tevés – mulasztás – tevés és mulasztás egyaránt
Nem szükséges elemek	Elkövetési tárgy – dolog – személy (passzív alany)	Eredmény – Okozati összefüggés Szituációs ismérvek Az elkövetés – helye – ideje – módja – eszköze

SZUBJEKTÍV ELEMEL		
Alany		Alanyi oldal
Szükséges elemek	Általános alany – természetes személy – tizennegyedik életévét betöltötte – legalább korlátozott beszámítási képességgel rendelkezik	Bűnösség – szándékos (egyeses és eshetőleges) – gondatlan (tudatos és hanyag)
Nem szükséges elemek	Speciális alany (Pl. hivatalos személy, katona, nő, stb.)	Célzat Motívum

